

Stop Wapenhandel

Europees geld voor de wapenindustrie

Wendela de Vries, mei 2017

Inleiding

In mei 1950 stelde de toenmalige Franse minister van Buitenlandse Zaken Schuman voor om “*een basis te leggen voor gezamenlijke economische ontwikkeling als eerste stap naar een Europese Federatie, en de toekomst te veranderen van een regio die lang gericht was op het produceren van oorlogswapens waarvan vooral zichzelf het slachtoffer werd.*”¹

Economische samenwerking om oorlog te voorkomen, dat was de basis van de Europese Gemeenschap, de voorloper van de Europese Unie. Een belangrijk onderdeel daarvan was het controleren en beperken van de wapenindustrie. Maar het lijkt wel alsof de Europese Unie haar basis is vergeten. Er waait een andere wind in Brussel, aan het plein dat naar Schuman is vernoemd. De laatste jaren zijn er een groot aantal initiatieven ontplooid om de wapenindustrie juist meer ruimte en financiële middelen te geven.

Een eigen wapenindustrie is onderdeel van de militaire macht van een land. Daarom zijn wapenhandel en wapenproductie weliswaar economische activiteiten, maar vallen ze ook onder buitenlands- en veiligheidsbeleid, in de Europese Unie nog altijd de bevoegdheid van de lidstaten. Er wordt gepoogd om tot meer gezamenlijkheid beleid te komen maar de belangentegenstellingen zijn groot. Intussen willen alle lidstaten wel een sterke wapenindustrie houden. Dat lukt ze echter niet op nationaal niveau. Daarom wordt er in Brussel druk gelobbyd voor Europese steun aan wapenbedrijven. Er zijn een aantal grote lobby-organisaties van de wapenindustrie gevestigd, en ook individuele grote bedrijven hebben direct toegang tot de Europese Commissie en het Europees Parlement.

De wapenindustrie heeft sinds de economische crisis van 2009 zijn orderportefeuille zien slinken. Bezuinigen, ook op defensie, deden de vraag naar wapens afnemen. De industrie reageerde met een strategie van meer export naar niet-Europese landen en met het ontwikkelen van een breder scala aan producten, met name beveiligingstechnologie en grensbewaking. Daarbij werd geprofiteerd van het feit dat het weliswaar EU beleid was om geen wapenproductie te financieren, maar dat een uitzondering werd gemaakt voor dual-use producten; producten met zowel een civiele als een militaire toepassing, bijvoorbeeld voor beveiliging en grensbewaking.

¹ Robert Schuman. Declaration du 9 mai 1950

Nu de economie weer aantrekt gaan de Europese defensiebudgetten weer omhoog, mede onder druk van de Amerikaanse president Trump. Ook een rol speelt dat Rusland als bedreiging wordt gezien, hoewel het Russische defensiebudget slechts een fractie is van dat van de Europese Unie. Alleen al Duitsland (\$41,1 miljard) en Frankrijk (\$55,7 miljard) geven samen veel meer uit aan defensie dan Rusland (\$69,2 miljard).² De lobby van de wapenindustrie heeft het politieke tij mee. Airbus bestuursvoorzitter Tom Enders zei tijdens een bijeenkomst van de Atlantische Raad in Washington “te hopen dat de Russische acties in de Oekraïne een eind zullen maken aan de bezuinigingen op defensie in Europa, die schadelijk zijn voor Airbus en andere Europese wapenproducenten.” Airbus heeft van alle wapenbedrijven de meeste lobbyisten in Brussel werken³. Er is ruimte voor een EU rol in bewapening nu de Britten, traditioneel tegenstanders van Europese militaire stappen zonder de VS, zich als gevolg van Brexit terugtrekken op hun eiland.

Marktwerking voor wapens

Om maar eens een open deur in te trappen: wapens zijn geen gewone producten. De export van wapens kan grote invloed hebben op de veiligheid en stabiliteit in de wereld, daarom moet voor wapenexport vanuit de EU een vergunning worden aangevraagd. Klanten van de wapenindustrie zijn voornamelijk nationale overheden. Dat betekent dat de potentiële klantenkring beperkt is. Regeringen willen hun eigen wapenindustrie graag steunen uit militaire overwegingen: in tijden van oorlog wil men niet afhankelijk zijn van andere landen. Overigens is het alleen voor grote landen nog mogelijk om zelfvoorzienend te zijn in bewapening. Kleinere landen kunnen maar een deel van hun wapens zelf produceren en kopen de rest elders in. Nederland heeft ervoor gekozen vooral zijn marinesector te behouden⁴.

In artikel 346 van het Verdrag van de Europese Unie is vastgelegd dat 'elke lidstaat die maatregelen mag nemen die het noodzakelijk acht voor de bescherming van cruciale veiligheidsbelangen met betrekking tot de productie of handel in wapens, munitie en oorlogsmateriaal.'⁵ Europese aanbestedingsregels hoeven niet te worden toegepast op wapenaankopen. Lidstaten maken veelvuldig gebruik van deze uitzonderingsregel om hun eigen wapenindustrie te steunen. Maar in 2009 bepaalde de Europese Commissie (EC) in een Defence Package dat dit alleen nog mag als landen kunnen aantonen dat het echt noodzakelijk is voor hun nationale veiligheid. Als ze dat niet kunnen aantonen moeten militaire aankopen openbaar worden aanbesteed via een portal van het Europees Defensie Agentschap (EDA), een EU orgaan dat speciaal is opgericht om de wapenindustrie in Europa te ondersteunen. Doel is 'een meer comparatieve en efficiënte defensie- en veiligheidssector.'⁶ Ook wordt in de Defence Package bepaald dat lidstaten voor wapenorders geen compensatieorders meer mogen vragen, tegenorders ter waarde van de geplaatste wapenorder. Compensatieorders zijn vooral populair in kleinere landen zoals Nederland, met een kleine wapenindustrie. Het maakt mogelijk om de eigen industrie naar voren te schuiven als onderaannemer bij een groot defensiecontract. Dit speelt bijvoorbeeld een rol bij de aanschaf van het JSF gevechtsvliegtuig (F-35), waar Nederlandse bedrijven een aandeel in productie en onderhoud hebben verworven.

Door vrije marktregels voor militaire aankopen af te dwingen doet de Commissie of wapens gewone producten zijn. Ook de speciale regels om toezicht te houden op wapenexport worden nu aangepast. De Europese Unie heeft sinds 1998 een gezamenlijk beleid, inmiddels een officieel

² Military expenditure by country, in constant (2015) US\$ m., 2007-2016. SIPRI 2017

³ Oorlog aan de grenzen. Stop Wapenhandel/TNI 2016

⁴ Defensie Industrie Strategie 2013 – Geactualiseerd regeringsbeleid voor de Nederlandse wapenindustrie. 2013

⁵ Fact sheet on the European Union – Defence Industry. Frédéric Gouardères, 12/2016
http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.9.5.html

⁶ Towards a more competitive and efficient defence and security sector, COM (2013)

Gezamenlijk Standpunt voor export van Militaire Technologie en Goederen⁷, dat lidstaten verplicht voor wapenexporten een vergunningsstelsel te hanteren. Elke vergunningaanvraag wordt getoetst aan een aantal criteria betreffende mensenrechten, veiligheid en armoede in het land waar de wapens naartoe gaan. Maar door het ingrijpen van de Europese Commissie zijn individuele exportvergunningen voor wapenhandel binnen de Europese Unie nu vaak niet meer nodig. Er wordt in toenemende mate gewerkt met globale en algemene vergunningen voor meerdere jaren voor meerdere producten. De controle op wapenexport wordt daardoor verzwakt en de toezichhoudende rol van nationale parlementen uitgehouden.

Overigens is de wapenexporttoetsing sowieso nogal vrijblijvend: tenzij er sprake is van een EU of VN wapenembargo tegen een land, kan een lidstaat na toetsing alsnog zelf beslissen wel of niet een wapenexportvergunning te verlenen. Doordat daarbij economische en militaire belangen vaak de doorslag geven, komen er nog steeds veel Europese wapens in oorlogen en bij mensenrechtenschenders terecht.

Steun voor een sterke wapenindustrie

De Europese wapenindustrie kent veel onderlinge concurrentie. Er zijn veel aanbieders van dezelfde producten op een beperkte markt; binnen Europa zijn er bijvoorbeeld drie verschillende gevechtsvliegtuigen in de aanbidding (de Franse Rafale, de Zweedse JAS Gripen en de Brits/Duitse Eurofighter). Daarnaast heeft de Europese wapenindustrie het moeilijk ten opzichte van met name de Amerikaanse wapenindustrie, die door de grote Amerikaanse binnenmarkt en het extreem hoge defensiebudget van de VS verzekerd is van een goede afzet. Bovendien profiteren Amerikaanse bedrijven van een overheidsinjectie middels het Foreign Military Sales programma van de VS, waarbij bevriende landen grote bedragen, of eigenlijk een soort tegoedbonnen, krijgen om wapens te kopen bij bedrijven in de VS. Het geplande FMS budget voor 2017 is \$5.7 miljard. (De grootste ontvangers: Israël \$3.1 miljard, Egypte \$1.3 miljard, Jordanië \$350 miljoen, Pakistan \$265 miljoen en Irak \$150 miljoen) Een voorstel van Trump om het FMS programma af te schaffen stuitte op verzet van zowel Democraten als Republikeinen.⁸

De Europese Commissie wil versnippering van de Europese wapenmarkt tegengaan en de tijdrovende wapenexportcontrole verminderen. Jammer voor mensenrechten en vrede. Daarnaast wil de Commissie de wapenindustrie ook financieel steunen. In 2011 werd een Defensie Industrie Task Force opgericht om te onderzoeken hoe dat het beste kan. De Task Force stond onder leiding van Eurocommissaris Tajani, tegenwoordig voorzitter van het Europees Parlement. Hij was op dat moment ook erevoorzitter van de Sky and Space Intergroup, lid van wapenindustrie lobbygroep ASD. De Task Force presenteert in 2013 voorstellen aan de Europese Raad voor een concurrerende wapenindustrie en efficiënte defensiemarktstructuren: *Towards a more comprehensive and efficient defence and security sector*⁹.

Ook Eurocommissaris Bienkowska (commissaris voor Interne Markt, Industrie, Ondernemerschap en MKB) spant zich in voor de wapenindustrie. Zij stelde een high-level Group of Personalities in om de Commissie te adviseren over het stimuleren van onderzoek in de defensiesector. Van de 16 'personalities' in deze adviesgroep was meer dan de helft afkomstig uit wapenindustrie en militair onderzoek. De in 2015 gepubliceerde conclusie van het rapport *European defence research. The case for an EU-funded defence R&T programme* is dat de Europese wapenindustrie extra geld nodig heeft voor onderzoek. Wapenproductie kent relatief hoge Onderzoeks- en Technologie (O&T) kosten. Er moeten forse investeringen worden gedaan voor het ontwikkelen van producten die maar een beperkte markt hebben. De industrie kan die onmogelijk alleen dragen, volgens het rapport.

⁷ <http://www.eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/arms-export-control/>

⁸ Senators blast plan to cut foreign military financing. Defense News 23/03/2017

⁹ "Towards a more competitive and efficient defence and security sector" Communication of the Commission as a contribution to the European Council of December 2013.

Subsidies van 100% van de onderzoekskosten (daar waar 70 a 80% gebruikelijk is) worden noodzakelijk geacht, want “(d)ue to the monopsonic nature of the defence market, industry should not be expected to co-finance.”¹⁰ Bij wie het eigendomsrecht van de met publiek geld bereikte onderzoeksresultaten moet liggen is nog niet duidelijk.

Federica Mogherini, vicepresident van de Europese Commissie en Buitenlandvertegenwoordigster van de EU, zorgde voor politieke steun voor een sterke wapenindustrie. In de militaire *Global Strategy voor de Europese Unie*¹¹ schrijft haar European External Action Service (EEAS, de 'Buitenlandse Zaken' van de EU) dat Europa een sterke wapenindustrie nodig heeft om een sterke militaire macht te kunnen zijn. Mogherini stelt dat “de EU altijd trots was op zijn 'soft power' – en dat zal blijven, want we zijn de beste op dit terrein. Echter, het idee dat Europa een exclusieve 'civiele macht' is doet geen recht aan een zich ontwikkelende realiteit. (...) Een sterker Europa heeft ook investeringen nodig in alle dimensies van buitenlands beleid. In het bijzonder zijn investeringen in veiligheid en defensie dringend nodig. (...) De EU zal defensiesamenwerking systematisch stimuleren en streven naar het scheppen van een solide Europese wapenindustrie, die noodzakelijk is voor Europa's autonomie van beslissing en actie.” Volgens de vicepresident van de Europese Commissie moet Europa een eigen militair beleid voeren en daar hoort een eigen wapenindustrie bij.

Wapenindustrie goed voor banen en technologie?

Naast politieke en militaire argumenten voor steun aan de wapenindustrie worden er ook sociaaleconomische argumenten aangevoerd. Handig om twijfelaars ter linkerkant over de streep te trekken. Onder meer het Europees Defensie Agentschap EDA komt met een factsheet waarin met verve wordt betoogd dat meer wapenproductie kansen biedt voor werkgelegenheids groei, en dat de kennis-intensieve en innovatieve wapenindustrie veel kan bijdragen aan de Europese technologische basis. EDA presenteert vergelijkend onderzoek naar investeren in wapenindustrie tegenover investeren in gezondheidszorg, onderwijs of transport. De impact is volgens de onderzoeker verrassend gelijk, maar investeringen in wapenonderzoek geven op lange termijn een hoger BNP groeicijfer omdat de kennis-intensieve productie van de wapenindustrie een brede uitstraling heeft naar de rest van de economie.¹²

Hierop valt nogal wat af te dingen. In een meta-onderzoek naar investeren in de wapenindustrie, in opdracht van het Vlaams Parlement, wordt gesteld dat algemene effecten van investeringen in een specifieke sector op het BNP eigenlijk niet meetbaar zijn, vanwege de enorme hoeveelheid andere factoren die invloed hebben op het BNP. Als er al enig effect is, stellen de onderzoekers, dan is dat eerder negatief of neutraal dan positief is¹³.

In Nederland is het aandeel arbeidsplaatsen in de wapenindustrie ten behoeve van onderzoek 32%.¹⁴ Aan deze technisch hooggeschoolde werknemers is ook in andere sectoren grote behoefte. Een onderzoek in opdracht van de Britse Campaign Against Arms Trade¹⁵ maakt een vergelijking met investeringen in hernieuwbare energie uit offshore wind en getijdenstroom. Ook deze sector is kennis-intensief en biedt veel mogelijkheden voor ontwikkeling van nieuwe technologieën. De onderzoekers stellen vast dat de hernieuwbare energiesector ruimschoots de vergelijking als banenmotor met de wapenindustrie kan doorstaan.

In een recent Nederlands onderzoek, gepubliceerd in de Militaire Spectator, wordt vastgesteld dat

¹⁰ ASD Position paper. Considerations on the proposed EU Preparatory Action on CSDP. AeroSpace and Defence Industries Association of Europe 2015.

¹¹ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

¹² The Economic Case for Investing in Europe's Defence Industry. Factsheet, EDA

¹³ Economic impact of military R&D. J. Paul Dunne and Derek Braddon. Vlaams Vredesinstituut 2008.

¹⁴ Nederlandse Defensie- en Veiligheidsgerelateerde Industrie 2016, Triarii 2016.

¹⁵ <https://www.caat.org.uk/campaigns/arms-to-renewables/arms-to-renewables-background-briefing.pdf>

meer investering in Nederlandse militaire productie niet zal zorgen voor meer werkgelegenheid, maar slechts voor verschuiving van de werkgelegenheid van de civiele naar de militaire sector.¹⁶

Pleitbezorgers voor onderzoekssubsidie benadrukken dat de technische kennis die wordt ontwikkeld in de wapenindustrie enorm nuttig is voor de civiele industrie en voor de technische concurrentiepositie van Europa. De Europese Commissie claimt zelfs dat “elke euro geïnvesteerd in defensie een rendement oplevert van 1,6 – met name in geschoolde arbeid – onderzoek en technologie en export”.¹⁷ Een uit de jaren '80 bekende term spin-off duikt op: door wapenontwikkeling zou de civiele industrie een impuls krijgen. Maar in het onderzoek voor het Vlaams Parlement wordt erop gewezen dat het tegenwoordig vaak eerder andersom is: door de snelle ontwikkeling van IT voor civiele doeleinden is er eerder sprake van spin-in van technische kennis; vanuit de civiele naar de militaire industrie. Ook een studie in opdracht van het Europees Parlement¹⁸ stelt een toenemende afhankelijkheid van civiele industrie vast. En wat betreft het spillover-effect van militair onderzoek naar de civiele sector: hetzelfde of misschien zelf een meer doelgericht effect kan bereikt worden door direct in civiel onderzoek te investeren, in plaats van militair onderzoek voor civiele doeleinden beschikbaar te maken.

Onderzoekssteun, verzekerde afname en soepele leningen

In december 2016 publiceerde de Commissie het *Europese Defensie Actie Plan*¹⁹, een ambitieus plan om te zorgen dat de EU een sterke wapenindustrie krijgt ten behoeve van de veiligheid van de burger. Of de veiligheid van de burger niet meer gebaat is bij een goed klimaatbeleid, of meer investeren in ontwapening, is een vraag die niet gesteld wordt. In het Europese Defensie Actie Plan worden voorstellen gedaan voor een Europees Defensie Fonds om onderzoek en ontwikkeling van wapens te stimuleren, voor stimuleringsmaatregelen voor midden- en kleinbedrijf en andere toeleveranciers van de wapenindustrie, en voor het verder liberaliseren van de Europese markt voor militaire producten. Het meest concreet is de aankondiging van de Commissie dat de EU - voor het eerst in zijn bestaan - rechtstreeks geld voor wapenproductie beschikbaar stelt. De Commissie stelt een Europees Defensie Fonds in, waarvoor uit de Europese begroting voor 2017 alvast 25 miljoen euro is vrijgemaakt (ten koste van andere posten, want de totaalbegroting stond al vast). Dat bedrag moet gaan oplopen tot minstens €3.5 miljard voor de periode 2021-2027.

Een belangrijke geldstroom binnen de EU van overheid naar bedrijven zijn de meerjarige gezamenlijk programma's voor onderzoek en technologische ontwikkeling, met een looptijd van 7 jaar. Het budget voor deze programma's groeit de laatste decennia aanzienlijk. Het FP7 programma van 2007 tot 2014 had een totaal budget van ruim € 55 miljard, bij zijn opvolger Horizon 2020 gaat het om € 79 miljard²⁰. Heel expliciet heeft de EU jarenlang militaire productie hiervan uitgesloten. Bij de invoering van het onderzoeksbudget voor de periode 2007-2014 werd echter besloten dat er geld naar dual-use producten (goederen met zowel een civiele als een militaire toepassing) voor 'veiligheid' zou mogen.²¹ Deze markt is groeiende nu Europese landen voor de bewaking van hun samenlevingen steeds vaker technische middelen inzetten, zoals drones voor crowd control en grensbewaking. Binnen het FP7 onderzoeksprogramma gaf de EU uiteindelijk € 1,7 miljard aan 'Secure Societies'. Het merendeel van dit geld ging naar grote wapenbedrijven, die naast militaire

¹⁶ Militaire productie en Nederlands welvaren De relatie tussen economie, militaire industrie en kennisinstellingen. Dr. E.J. de Bakker en prof. dr. R.J.M. Beeres Militaire Spectator 12/2016

¹⁷ European Defence Action Plan: Towards a European Defence Fund. European Commission - Press release, 30 November 2016

¹⁸ The development of a European defence technological and industrial base. DG External Policies – EP Subcommittee on Security and Defence 2013.

¹⁹ European Defence Action Plan. COM (2016) 905

²⁰ cerneu.web.cern.ch/horizon2020/fp7-comparison

²¹ https://europeangreens.eu/athens2012/dont_use_EU_budget_for_defence_research

goederen ook dual-use goederen zijn gaan produceren om hun aanbod te vergroten. Toen de Commissie in 2011 een eerste voorstel deed voor Horizon 2020 stond daarin wederom dat te financieren onderzoek en ontwikkelingsactiviteiten een exclusieve focus op civiele toepassingen moesten hebben (art.16.2), maar dit punt staat op de helling. De commissie voor Buitenlandse Zaken van het Europees Parlement kwam met een amendement waarin juist werd gepleit voor steun aan defensie- en veiligheidsonderzoek. Alleen de Groenen (Greens-EFA) en de Socialisten (GUE-NGL) in het Europees Parlement waren tegen het voorstel²² en stelden juist voor om 'EU onderzoeksprogramma's strikt te beperken tot civiele veiligheid en vredesonderzoek, en ook grenscontrole en dual use ervan uit te zonderen' Voor het nieuwe onderzoeksbudget ligt een amendement op tafel om: 'militair onderzoek te scheiden van civiel onderzoek in het volgende MFP, omdat er twee verschillende programma's met twee verschillende budgetten moeten zijn die de ambities voor FP9 niet hinderen.'²³ Een cryptische formulering die de mogelijkheid opent voor een militair onderzoeksprogramma buiten FP9. De Groenen en de Socialisten hebben amendementen ingediend om militair onderzoek uit te sluiten. De Christendemocraten (EPP) hebben daarop weer amendementen ingediend die oproepen voor een EU militair onderzoeksprogramma. Het laatste woord is nog niet gezegd.

De roep om het financieren van wapenonderzoek wordt vanzelfsprekend ondersteund door de meest prominente Europese lobbyorganisatie van de wapenindustrie, de ASD. Maar belangrijker nog dan extra geld vindt de ASD wat ze noemt 'market uptake': de garantie dat nieuw ontwikkelde wapens daadwerkelijk worden aangekocht door Europese regeringen²⁴. Er moet een brug komen tussen Europese financiering van wapenonderzoek en het aankoopbeleid van overheden, schrijft de ADS. Een debacle zoals met de 'Eurodrone', waarvan de ontwikkeling na forse R&T investering moest worden stopgezet omdat regeringen niet tot aankoop overgingen, moet worden voorkomen. Hieraan kan tegemoet worden gekomen met het Commissievoorstel voor een Europees defensiefonds, dat niet alleen een onderzoekscomponent maar ook een capaciteitscomponent moet krijgen. Lidstaten moeten geld in dit fonds gaan stoppen van waaruit gezamenlijke militaire aankopen kunnen worden betaald. Het moet een fonds worden dat bovenop nationale defensiebegrotingen moet komen en volgens de Commissie niet mee hoeft te tellen bij het vaststellen van nationale schuldplafond.

Investeringsgeld

Speciale aandacht gaat in het Europees Defensie Actie Plan uit naar het stimuleren van kleine en middelgrote bedrijven, de toeleveranciers van de grotere Europese wapenbedrijven (de vier grootste zijn BAE Systems, Airbus, Leonardo (voorheen Finmeccanica) en Thales). Deze wil de Commissie steunen, teneinde 'investeringen in militaire toeleveringsketens te bevorderen.'

Het is voor bedrijven, zeker kleinere bedrijven, niet makkelijk om bankleningen te krijgen. Dat geldt ook voor wapenbedrijven. Daarom wil de Europese Commissie de wapenindustrie ook steunen met makkelijke toegang tot financiering. Het toegankelijk maken van de Europese Investeringsbank (EIB) voor de wapenindustrie is daarvan een belangrijk voorbeeld. De EIB is de bank van de Europese Unie, eigendom van de lidstaten. Het geld is afkomstig van de lidstaten en wordt ingezet voor het (co-)financieren van projecten 'die de EU beleidsdoelen ondersteunen'. Dat wordt gedaan door de uitgave van bonds op de internationale kapitaalmarkt, die een goede koers hebben vanwege de betrouwbaarheid van de bank. Met de opbrengst van de bonds kan de bank

²² Opinion of the Committee on Foreign Affairs for the Committee on Industry, Research and Energy on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing Horizon 2020 The Framework Programme for Research and innovation (20142020) (COM(2011)0809–C70466/2011–2011/0401(COD)) European Parliament 19.9.2012

²³ European parliament 2014-2019. Committee on Industry, Research and Energy. Assessment of Horizon 2020 implementation in view of its interim evaluation and the Framework Programme 9 proposal. Amendments 4.4.2017

²⁴ ASD Position paper. Considerations on the proposed EU Preparatory Action on CSDP. AeroSpace and Defence Industries Association of Europe 2015.

zonder veel winstoogmerk uitlenen.

De EIB streeft ernaar geld uit te lenen aan projecten die voldoen aan hoge ethische en milieustandaarden. Volgens de huidige EIB uitleencriteria worden activiteiten uitgesloten met betrekking tot “munitie en wapens, militaire/politiematerieel of infrastructuur”²⁵. In het Europees Defensie Actie Plan wordt nu voorgesteld om deze beperkingsregel te schrappen. Dit opent ook andere op EIB gebaseerde financiële instrumenten van de EU, zoals het EFSI (Europese Fonds voor Strategische Investerings), ook wel bekend als het Juncker Fonds, dat tijdens de economische crisis is opgezet om het MKB meer toegang tot kapitaal te verschaffen.

De EIB wil volgens zijn eigen richtlijnen bijdragen aan het oplossen van de grote problemen waar Europa voor staat, zoals klimaatverandering en sociale ongelijkheid.²⁶ Het wijzigen van de uitleencriteria zou de toch al bescheiden middelen voor deze doelen verder uithollen. Bovendien vervult de EIB een voorbeeldfunctie voor veel commerciële geldschieters. Als de EIB zich gaat richten op wapenproductie wordt het nog moeilijker om commerciële partijen te overtuigen dit niet te doen. Het schrappen van ethische criteria uit de EIB richtlijnen zou een grote achteruitgang betekenen.

Het is onduidelijk in hoeverre er steun is in het Europees Parlement voor het aanpassen van de uitleencriteria, maar de belangen zijn groot en ontwikkelingen kunnen snel gaan. Het Europees Netwerk Tegen Wapenhandel voert campagne tegen het uitbreiden van de EIB criteria.

Overigens kent de EIB net als de meerjarige onderzoeksprogramma's al wel de mogelijkheid om geld uit te lenen voor dual-use producten²⁷.

Het standpunt van Nederland

Nederland is sterk gericht op ondernemerschap en vrije markt, ook voor wapenhandel en wapenindustrie. En omdat de Nederlandse wapenindustrie naast een paar grote bedrijven enkele honderden MKB bedrijven omvat²⁸ die als toeleverancier fungeren voor grote wapenbedrijven in andere landen, wordt veel waarde gehecht aan 'het verbeteren van grensoverschrijdende markttoegang' (lees: algemene en globale wapenexportvergunningen) en het 'verkleinen van de economische verschillen tussen de Europese landen en regio's.' Opeenvolgende regeringen vinden dat grote landen hun markten teveel afschermen en willen meer 'level playing field'. Volgens demissionair minister Hennis van Defensie zijn “een aantal lidstaten onder de noemer nationale veiligheid vooral bezig (...) met grootschalige werkgelegenheidsprojecten, en blijven daarmee de interne markt behoorlijk dwarszitten.” Dat het 'verbeteren van markttoegang' vergezeld gaat van verminderde controle op de handel in wapenonderdelen wordt door de minister niet genoemd als probleem.

De regering is van mening dat de Europese overheid moet bijdragen aan in het verbeteren van de financieringsmogelijkheden voor de wapenindustrie. “Het kabinet erkent dat het moeilijk is voor het MKB, maar ook voor grotere defensiespelers om aan projectfinanciering te komen. Nederland ziet daarom graag dat de problemen met betrekking tot moeizame kapitaaltoegang, in het bijzonder voor het MKB, nader worden onderzocht.”²⁹ De EIB lijkt daartoe niet het meest geëigende instrument, meent de regering, omdat de EIB mogelijk “door een eventuele verruiming van het uitleenmandaat moeilijker zou kunnen inlenen op de kapitaalmarkt. Dit zou een ongunstig effect hebben op het

²⁵ European Investment bank Excluded activities.

http://www.eib.org/attachments/documents/excluded_activities_2013_en.pdf

²⁶ <http://www.eib.org/about/cr/index.htm>.

²⁷ Report on the annual report on the control of the financial activities of the EIB for 2015 (2016/2098(INI) Committee on Budgetary Control 5 April 2017. Motion for a EP resolution Paragraph 33 and 35

²⁸ Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2015. Rapportage over de uitvoer van militaire goederen van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de minister van Buitenlandse Zaken. juni 2016

²⁹ Antwoorden op de vragen van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (ingezonden 8 maart jl. met kenmerk 160845u) inzake het Europees Defensie Actieplan (COM(2016)950).

uitleenvolume en de prijs van EIB leningen. Voorts passen militaire projecten buiten R&D investeringen voor duaal gebruik niet binnen de huidige werkwijze van de EIB en het EFSI omdat de EIB en EFSI zich richten op projecten die een rendement opleveren en private financieringsbronnen aantrekken.”

In zijn algemeenheid is de regering wat betreft de financieringsplannen van de Commissie 'kritisch' over de hoeveelheid constructies, zo zegt de minister in debat met de Kamer. Maar het principe van financiële steun voor de wapenindustrie wordt verwelkomt. In januari 2017 organiseerde het Ministerie van Defensie samen met de lobbykoepel voor wapenindustrie NIDV en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RvO) een bijeenkomst over deze nieuwe geldstroom voor 'defensie-gerelateerd Research & Development'.

Samenvattend

Van alle plannen om te komen tot meer Europese defensiesamenwerking die de Europese Commissie het afgelopen jaar heeft ontvouwd lijken de plannen voor het financieren van de wapenindustrie het meest concreet te zijn en het snelst te worden uitgevoerd. De Europese Unie gaat daarmee lijnrecht in tegen zijn oprichtingsidealen. Ook het steeds verder uithollen van de wapenexportcontrole is zorgwekkend. Het risico dat wapenexport vormt voor vrede, veiligheid en mensenrechten wordt ondergeschikt gemaakt aan een efficiënte Europese wapenmarkt en het bevorderen van de mondiale concurrentiepositie van de Europese wapenindustrie.

Ontwapening en conflictpreventie worden niet genoemd als mogelijkheid om de veiligheid van Europese burgers te bevorderen. Voetstoots wordt aangenomen dat de Europese bewapening omhoog moet, terwijl de EU na de Verenigde Staten al de hoogste bewapeningsuitgaven ter wereld heeft, vele malen hoger dan Rusland en China bijvoorbeeld. Het argument dat militaire productie goed is voor werkgelegenheid en technische ontwikkeling wordt daarbij veelvuldig gebruikt, hoewel het in diverse onderzoeken wordt weerlegd.

Het openstellen van de Europese Investeringsbank (EIB) voor militaire productie zou een stap terug zijn op het gebied van ethisch bankieren. Het gaat ten koste van andere uitleenmogelijkheden van de EIB, bijvoorbeeld ten behoeve van duurzame industrie. Terwijl klimaatverandering vrijwel zeker zal zorgen voor meer conflicten in de wereld, en voortvarend klimaatbeleid dus van groot belang is voor de veiligheid van burgers in Europa en daarbuiten.

In zijn algemeenheid is het zorgelijk dat het Europese beleid ten aanzien van vrede en veiligheid vrijwel alleen gekeken wordt naar militaire middelen. Er wordt niet gesproken over het oplossen van problemen maar alleen naar bestrijden van de gevolgen. Mogelijk komt dat, omdat het beleid wordt ontwikkeld in nauwe samenwerking met de wapenindustrie. De Europese Unie, die bij oprichting streefde naar vrede door samenwerking, dreigt daarmee zijn idealen overboord te gooien.

Publicaties van Stop Wapenhandel

- **Border wars. How the European arms industry profits from the refugee crisis.** (Ook verschenen als: Oorlog aan de grenzen. Hoe wapenhandelaren profiteren van de Europese vluchtelingentragedie). I.s.m. Transnational Institute. Juni 2016
- **Combat proven, Nederlandse militaire relaties met Israël.** Juni 2016
- **Beleggingen pensioenfondsen in Airbus.** April 2016
- **Wapenexportcontrole in de Oekraïne.** Maart 2016
- **Tax evasion and weapon production ; Letterbox arms companies in the Netherlands.** I.s.m. Transnational Institute. December 2015
- **Topjaar 2014, analyse Nederlandse wapenexport.** December 2015
- **Dutch arms trade with coalition forces in the Yemen war.** November 2015
- **Pensioengeld voor de JSF.** Augustus 2015
- **“Het is wel mijn geld” – Pensioengeld voor kernwapens.** Mei 2015
- **Reactie op Initiatiefnota D66 en PvdA Wapens en Principes.** April 2015
- **Wapenpromotie bij foute vrienden: Nederlandse bedrijven op IDEX wapenbeurs.** Januari 2015

Zonder donateurs geen Stop Wapenhandel
Steun ons met een gift op rekening NL11 TRIO 0390 4073 80
t.n.v. Stop Wapenhandel, Amsterdam

Stop Wapenhandel
Anna Spenglerstraat 71 1054 NH Amsterdam
tel/fax 020 6164684 info@stopwapenhandel.org
www.stopwapenhandel.org